

О. В. Білозір, кандидат юридичних наук,
доцент кафедри публічного адміністрування
Міжрегіональної академії управління персоналом

ОРГАНІЗАЦІЯ СОЦІАЛЬНОГО ДІАЛОГУ ТА ПАРТНЕРСТВА В УМОВАХ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

У статті зазначено, що створюються умови, у яких національні системи соціального захисту можуть вступати у пряму конкуренцію з іншими системами на їх власній території. До того ж внутрішній ринок розмиває межу, що відокремлює публічну сферу від приватної. Зрештою, будь-яка політика добробуту свідомо перешкоджає споживанню приватних соціальних благ, суперечить заснованим (конституціоналізованим) у Європейському Союзі ринковим свободам. Запропоновано розглянути загальні європейські соціальні тенденції та більш докладно зупинитися на німецькій моделі соціально-економічного розвитку. Визначено, що вона за правом може вважатися одним із кращих прикладів ХХ століття: уже в 1950–1960-і роки німецький досвід був сприйнятий у Японії, а сьогодні країна, незважаючи на періодичні кризи в економіці, є серед лідерів у світі. Феномен «економічного дива», який поєднав у собі дуже високі темпи економічного зростання та значні соціальні гарантії, став класикою. Зараз Німеччина шукає нові шляхи розвитку, адекватні корінним змінам у характері праці, з огляду на прискорену глобалізацію та сучасні демографічні зміни.

Визначено, що сучасний етап можна назвати кризою колишньої моделі соціально-економічного розвитку, пов'язаної передусім із мінливими умовами сьогоденного суспільства: менталітетом громадян, місцем і впливом держави й недержавних організацій, насамперед профспілок, а також загальносвітовим процесом інтеграції. У зв'язку з мінливими умовами колишня соціальна модель Німеччини зайшла у глухий кут. Більш докладно про причини події буде сказано пізніше. На сьогодні необхідна глибока модернізація соціально-економічної моделі країни, проте німецька соціально-економічна політика має величезні досягнення, досвід яких може значною мірою бути використаний під час розроблення єдиної європейської політики та слугувати конкретним інструментарієм швидкого й ефективного подолання кризових ситуацій.

Узагальнено, що, незважаючи на різницю в моделях соціального забезпечення різних країн Європейського Союзу, останнім часом відбувається зближення соціальної політики різних країн. Це зумовлено насамперед наявністю спільних європейських підходів до соціального забезпечення, які значно відрізняються, наприклад, від американських чи азійських. Різкий перехід до якої-небудь моделі, навіть найуспішнішої, був би вкрай болючим і, напевно, неможливим для деяких країн у зв'язку з національним менталітетом. Однак можливе й необхідне вироблення концептуального підходу, який міг би стати основою формування єдиної соціальної політики Європейського Союзу.

Ключові слова: соціальний захист, публічне управління, політика добробуту, європейські соціальні тенденції, соціальні гарантії, соціальна модель.

O. V. Bilozir. Organization of social dialogue and partnership in the conditions of European integration

It is noted that conditions are created in which national social protection systems can compete directly with other systems in their own territory. In addition, the internal market is blurring the line separating the public sphere from the private sphere. In the end, any welfare policy deliberately hinders the consumption of private social goods, contradicts market freedoms (constitutionalized) in the European Union. It is suggested to consider the general European social trends and to dwell on the German model of socio-economic development in more detail. It is determined that it can rightly be considered one of the best examples

of the XX century: in the 1950s and 1960s the German experience was accepted in Japan, and today the country, despite periodic economic crises, occupies a leading position in the world. The phenomenon of the “economic miracle”, which combined very high rates of economic growth and significant social guarantees, has become a classic. Germany is now looking for new avenues for development that are fundamental to radical changes in the nature of work, accelerated globalization and modern demographic change.

It is determined that the current stage can be called a crisis of the former model of socio-economic development, which is related primarily to the changing conditions of today's society: the mentality of citizens, the place and influence of the state and non-governmental organizations, and first of all, the process of integration. Due to changing conditions, the former social model of Germany has reached a dead end. More details about the causes of the event will be told later. Today, a profound modernization of the country's socio-economic model is required, but German socio-economic policies still have enormous achievements, the experience of which can be used to a large extent in the development of a single European policy and can serve as a concrete tool for rapid and effective crisis management.

Generally speaking, despite the difference in social security models of different European Union countries, in recent years there has been a convergence of social policies of different countries. This is primarily due to the existence of common European approaches to social security, which are significantly different, for example, from American or Asian ones. Shifting to any, even the most successful, model would be extremely painful and probably impossible for some countries due to their national mentality in the first place. However, it is possible and necessary to develop a conceptual approach that could form the basis of a unified social policy of the European Union.

Key words: social protection, public administration, welfare policy, European social trends, social guarantees, social model.

Постановка проблеми. Натепер Європейський суд і національні суди, діючи спільно, напрацювали низку національних та наднаціональних судових рішень, що приводять до «ерозії національної автономії» в соціальній сфері в інтересах підвищення мобільності робочої сили та європейських споживачів. Це можна вважати типовим проявом неофункціоналізму, оскільки рішення, які тепер пропонуються в Європі для соціальних проблем, що виникають, постають не результатом великих ініціатив щодо підвищення суспільного добробуту, а є «переливом» у суміжну область політики реалізації єдиного ринку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розгляду основних науково-теоретичних і прикладних аспектів у сфері соціального діалогу та партнерства присвячені праці Н. Балабанової, В. Давиденка, І. Дубровського, В. Жукова, В. Пилипенко, В. Комарницького, Н. Громадської, Т. Ляшенко, О. Мірошниченко та інших учених. Водночас наукові публікації, що пов'язані з питаннями щодо налагодження та організації соціального діалогу й партнерства в умовах європейської інтеграції, практично відсутні, що зумовлює необхідність проведення подальших наукових пошуків із цієї проблематики.

Метою статті є визначення умов та заходів щодо організації соціального діалогу й партнерства в умовах європейської інтеграції.

Виклад основного матеріалу. Оформлення єдиної соціальної політики вимагає насамперед заходів зі скорочення перешкод до транскордонної мобільності, пов'язаних із тим, що національні режими соціального захисту не скоординовані між собою. «Оскільки внутрішньоєвропейська трудова мобільність невисока, серйозних стимулів до розроблення складної та високовитратної системи взаємного визнання прав у європейських країн поки що немає», – вважає С. Стеценко [1, с. 104]. Імовірно, у сукупності це приведе на практиці до появи певної форми індивідуального громадянства, прив'язаного до місця роботи, сімейного статусу або країни проживання, за якого мобільні працівники та їхні сім'ї будуть користуватися «переносними» соціальними правами, наданими відповідно до схем, що спираються на специфіку трудового ринку. Держави – члени Європейського Союзу (далі – ЄС)

більше не мають виняткового права приймати рішення щодо запитів прибулих до них мігрантів на соціальні виплати. До того ж внутрішній ринок розмиває межу, що відокремлює публічну сферу від приватної. Зрештою, будь-яка політика добробуту свідомо перешкоджає споживанню приватних соціальних благ, суперечить заснованим (конституціоналізованим) у ЄС ринковим свободам.

За допомогою політики соціального партнерства та її найважливішого інструменту – соціального діалогу – здійснюється взаємодія всередині ЄС і поєднання зусиль в ім'я більшої інтеграції та досягнення соціальної стабільності [2]. Соціальний діалог у свою чергу відбувається паралельно з громадянським і політичним, що впливає на ефективність проведення політики, яка має можливість бути виваженою й однаково позитивно сприймається та підтримується з боку всіх держав – членів ЄС.

Керівництво більшості старих держав – членів ЄС на практиці усвідомило, що економічний і політичний розвиток союзу невіддільний від інтеграції в соціальній сфері. Європейська інтеграція – процес багатоплановий, де діяльність ЄС у будь-якій сфері має соціальні наслідки, які необхідно передбачати та враховувати. Економічні реформи завжди мають соціальний резонанс, а політики – потребу в підтримці суспільства. Соціальна стабільність – невідмінна умова успішного соціального розвитку. У цьому змогли переконатися й нові країни – члени Європейського Союзу, що представляють Центральну та Східну Європу. Значна частина їх новітньої історії реалізовувалася в межах моделі патерналістської держави, а крах соціалізму став часом серйозних соціальних випробувань [3, с. 172].

Однак сьогоднішня Європа, незважаючи на помітні досягнення в інтеграції в соціальній сфері та стабільно працюючі національні системи соціального захисту, ще не в змозі повністю впоратися з такими проблемами, як безробіття, соціальне відторгнення тощо. У XXI столітті має бути розроблено їх вирішення в нових умовах. Більше того, норми, які диктуються, модернізують суспільство й те, що називається викликами XXI століття, змінюють орієнтири соціальної політики, змушують розширювати сферу дій соціальної політики з огляду на глобалізацію багатьох проблем, вплив міжнародних інтеграційних процесів, зміну промислових відносин і соціальної структури суспільства [4, с. 63].

У зв'язку із цим правомірно говорити про нову постановку соціального питання загалом та про збільшення ролі європейської соціальної моделі інтеграції в цій сфері на початку XXI століття зокрема.

У довгостроковому плані це пов'язано зі зростанням кількості прихильників концепції сталого розвитку, суть якої полягає в еволюційному переході від індустріального до соціально орієнтованого постіндустріального суспільства, покликаного забезпечити гармонійну інтеграцію соціальної сфери в усі галузі життєдіяльності людини [5, с. 311].

Цілком очевидно, що саме стабільність у соціальній сфері зумовлює успішну діяльність ЄС на ниві інтеграції. Жодна політична сила не може розраховувати на успіх, не маючи відповідної соціальної бази. Правильно побудована соціальна політика не тільки допомагає згладжувати соціальні конфлікти та вирішувати проблеми, але й породжує нестійкість у суспільстві та безпосередньо дає можливість виконавчим органам ЄС проводити ефективну комунітарну політику в усіх напрямках. Зміцнення соціальної бази європейської політики варто розглядати як невід'ємну умову розвитку та зміцнення процесу інтеграції [6, с. 78].

Практика показала, що ослаблення діалогу та відсутність взаєморозуміння між інститутами ЄС і громадськістю призводили до великих політичних втрат. Так, у Данії лише повторний референдум дав змогу домогтися вступу країни до ЄС. Норвегія ж голосами своїх громадян відкинула таке членство та залишилася поза ЄС. Усе це було серйозним попередженням

Механізми державного управління

і доказом необхідності формування більш надійної соціальної бази як гаранта стабільності країн – членів Європейського Союзу.

Принципи, на яких спочатку відбувалося європейське будівництво, спиралися на поняття демократії, свободи волевиявлення, транспарентності прийняття рішень, дотримання прав людини тощо. Введення виборів до Європейського парламенту шляхом прямого голосування було першим підтвердженням цього. Задоволення більшої частини суспільства проведеною соціальною та економічною політикою ЄС привело до збільшення політичної активності його громадян. Зараз близько 80% громадян ЄС позитивно оцінюють роль союзу в їх житті, причому близько половини з них вважають, що в XXI столітті ця роль тільки збільшиться. Імовірно, нові вибори до Європейського парламенту, які мають відбутися найближчим часом, підтвердять такі оцінки.

Однак є й негативна статистика. Наприклад, певна частина європейських респондентів вважають, що європейські структури надмірно бюрократизовані, через що ця категорія громадян Європи скептично ставляться до майбутнього ЄС, спостерігається падіння їх довіри до інститутів співтовариства, незважаючи на низку отриманих переваг, якими ці громадяни вже користуються в межах союзу. Відповідно до цих проблем ЄС ставить зараз перед собою завдання чітко визначити, до якої міри можна проводити політичну й економічну інтеграцію, якими темпами вона повинна відбуватися, щоб зберегти соціальну стабільність у суспільстві.

Очевидність необхідності врахування соціально-психологічного фактору змушує робити висновок про те, що на сучасному етапі розвитку ЄС під час формування й реалізації в життя соціальної політики спільнота змушена керуватися не тільки прагненням до рівного економічного розвитку, а й не в останню чергу існуючим станом у галузі суспільних потреб, які не завжди узгоджуються з принципами вільного ринку нової Європейської соціальної моделі, запропонованої ЄС, де міститься ідея про взаємозв'язок усіх верств суспільства, яке шляхом поєднання зусиль держави, соціальних інститутів, неурядових організацій, соціальних партнерів на базі солідарності зуміє зберегти свою цілісність і сприяти будівництву нової Європи [7, с. 49].

Життєвість європейської соціальної моделі та прагнення інститутів ЄС втілити її в життя підтвержені конкретними показниками. Найбільш очевидним є той факт, що з моменту створення ЄС життєві стандарти населення стали вдвічі вищими, а саме будівництво нової Європи відбувається на міцній соціальній основі. Процес європейської інтеграції зачепив усі сторони життя європейців, посприяв радикальним змінам у житті європейського суспільства і його громадян, створивши реальні умови для участі в економічному й соціальному житті, у зв'язку із чим нині потрібне постійне оновлення стратегії соціального планування.

Позитивним у європейських перетвореннях є й те, що всі зміни, які відбулися останнім часом, у жодному разі не торкнулися основоположних цінностей, що лежать в основі Європейської соціальної моделі. У їх числі – демократія та права особистості, вільна ринкова економіка, рівність можливостей, благополуччя й соціальна захищеність для всіх, згуртування та солідарність. Усе це, зокрема, набуває останнім часом нового звучання, принципи солідарності та соціального згуртування продовжують визначати обличчя Європейської соціальної моделі.

Однак з огляду на виклики, які ставить перед нами XXI століття, цілком доречно виникає запитання: чи зберігає Європейська соціальна модель свою привабливість в очах європейців і чи здатна вона задовольняти їхні вимоги в майбутньому? Адже, як уже зазначалося, не все виглядає ідеально, є певна кількість європейців, які відчують недовіру до інтеграції всередині ЄС загалом і до соціального згуртування зокрема.

Варто визнати, що без внесення серйозних змін у наявну модель інтеграційного підходу до соціального питання, без зміцнення соціальних зв'язків і схем соціального партнерства, без їх удосконалення й нової розстановки акцентів Європейська соціальна модель не тільки не зможе виконати покладену на неї місію, а й може поглибити недовіру, яку вже демонструють щодо неї поки що нечисленна частина суспільства, а також політики, які поділяють переконання євроскептиків.

Поки що керівні органи ЄС підтримують втілення в життя загальноєвропейської соціальної політики, оскільки бачать у цьому можливість завоювати довіру громадян, отримати їх підтримку, а також цілком справедливо вважають, що позитивним моментом цієї політики, як і раніше, є зафіксоване в договорах прагнення забезпечити захист інтересів найрізноманітніших соціальних груп і категорій суспільства, не обмежуючись підтримкою найбільш знедолених. Та й рівень загальної самосвідомості в європейців вищий, ніж у населення інших частин світу.

О. Мельниченко, розповідаючи про Єдину соціальну модель, вважає, що потрібне поєднання двох описаних сценаріїв – англосаксонської і «бісмарковської» моделей [8, с. 247]. Власне кажучи, можна перенести цей висновок і на процес формування єдиної соціальної політики загалом, тому що поєднання наведених двох моделей дає змогу утримувати малозабезпечені верстви населення, які живуть на соціальні дотації.

Але, на жаль, багато хто вважає, що Європа не уникне ситуації, за якої прагнення до соціальної справедливості неминуче зводиться до перерозподілу доходів суспільства, підтримки певного рівня життя знедолених верств, що завжди призводило до утиску інтересів активної частини суспільства [9, с. 47]. Заради справедливості варто зазначити, що саме в цьому аспекті – у підтримці рівня життя знедолених, боротьбі з безробіттям – ЄС вдалося зробити низку позитивних кроків на шляху до соціального згуртування, а також вагоме значення має те, що всі держави – члени ЄС підтвердили зобов'язання розглядати інтеграцію в соціальному напрямі як необхідний елемент, який дасть змогу зміцнити клімат солідарності в межах ЄС, і мають намір спільними зусиллями сприяти втіленню в життя соціальної моделі в тому вигляді, як це викладено в «Білій книзі».

Таким чином, у зв'язку зі зростанням ролі громадської думки ЄС визнає важливість застосування особливих заходів, які дають змогу усунути небажаний негатив щодо об'єднаної ідеї з боку суспільства [10, с. 265]. Тим самим закладаються основи майбутньої загальноєвропейської моделі розвитку, що спирається на соціальну справедливість і згуртування.

Соціальна політика ЄС, відчуваючи вплив безлічі внутрішніх і зовнішніх факторів, орієнтується на нові тенденції та явища, виклики часу. Соціальні проблеми вирішуються з позиції важливості кардинальних, але поступових змін у сфері економіки, структури суспільства, форм організації праці. Проект побудови загальноєвропейської моделі соціальної політики в умовах еволюції процесу політичної та економічної інтеграції підтверджує свою життєздатність і необхідність обов'язкового обліку соціального чинника на цьому й наступних етапах об'єднання Європи на різних рівнях.

У сучасному суспільстві є безліч причин для актуалізації проблем соціальної політики та відповідного дискурсу. По-перше, давно й ґрунтовно обговорюється криза ідеї та практик сучасних соціальних криз. По-друге, у розвинених соціальних державах відбувається стабілізація економічного розвитку, однак немає жодної країни, у якій би проблеми надмірної диференціації рівня життя, а іноді й бідності перестали існувати [11, с. 511]. Крім бідності, у різних соціальних іпостасях постає проблема соціального виключення, яка не завжди пов'язана з низьким рівнем життя, однак обов'язково тягне за собою обмежені життєві перспективи та можливості багатьох груп населення – від жінок до мігрантів.

Висновки з дослідження та перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Варто зазначити, що під соціальною політикою мається на увазі досить розпливчастий набір практичних заходів і теоретичних підходів. Цю проблему розкривали ще перші українські дослідники соціальної політики. Так, вітчизняний науковець О. Коваленко стверджував, що соціальна політика є соціальною наукою в момент її практичної дії, тому вона «є нерв соціальної науки, вона володіє ключами від усіх її будівель», при цьому вона має власний об'єкт – соціальне тіло [12, с. 73]. Викладаючи свої погляди на структуру соціології, учений писав, що в ній мають бути сконцентровані всі способи та підходи до вивчення суспільства. Тому соціологія повинна включати чотири головні відділи: загальне вчення про суспільство, соціальну механіку, соціальну генетику та соціальну політику. Завдання соціальної політики можуть визначати кошти, завдяки використанню яких можна й необхідно досягати мети щодо поліпшення суспільного життя та життя окремої людини. На жаль, цей переконливий проект взаємопов'язаного розвитку суспільства людини не був реалізований, зокрема, через розвиток такої галузі соціального знання, як соціальна політика. Так, якщо соціальна політика як практика концентрує досвід людства, накопичений за тисячоліття, то соціальна політика як доктрина має досить коротку історію та може бути оцінена як сфера нестійкого формування знань.

На нашу думку, найважливішою причиною теоретичної «нестійкості» соціальної політики є загальна криза позитивістського підходу в соціальних науках, виявлення складної природи тих явищ, якими соціальна політика намагається керувати або, якщо простіше, розвиток яких намагається регулювати. Спроби окреслити напрям змін такої складної системи, як суспільство, де постійно діють різноспрямовані, суперечливі інтереси та конфлікти, неминуче повинні сприяти розумінню того, що простежити взаємодію і взаємовплив різних напрямів один на одного майже неможливо, також непросто визначити, які управлінські дії були ефективними й результативними, а які – ні. Очевидно, методологічний контекст осмислення соціальної політики повинен включати такі важливі поняття, як нелінійність, безлад, мережеві цілі, тимчасові параметри різних змін тощо. Найважливішим питанням системно-цілісного проекту соціальної політики, який автор пропонує, є уточнення того, чим взагалі не варто управляти, тобто з'ясування кордонів організації та самоорганізації різних секторів суспільства. Як явна змінна соціальної політики вводиться також людина, нехай навіть з описуванням індексом розвитку людського потенціалу, який дає, безумовно, спрощений опис людини. Водночас це щось більше, ніж «Homo economicus», раціональний, егоїстичний і незалежний. Це людина, яка, з одного боку, є носієм традиційних і стійких норм, правил та цінностей соціальної взаємодії, а з іншого – суб'єктом, агентом соціальних змін. Саме вона в межах соціальної політики є як бар'єром взаємодій усіх секторів суспільства, так і провідником цих взаємодій.

Список використаних джерел:

1. Стеценко С. Економічна безпека: сутність і структура. *Інвестиції: практика та досвід*. 2013. № 24. С. 104–106.
2. Акімова Л. Теоретичні основи державного управління розвитком національної безпеки. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2015. № 5. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1210>.
3. Парубчак І. Основні аспекти сучасних суспільно-політичних та управлінських відносин у системі міжнародного співробітництва. *Вісник Академії митної служби України. Серія «Державне управління»*. Дніпропетровськ, 2013. Вип. 1(8). С. 170–177.
4. Кравчук О. Основні принципи управління майном державної власності. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 10. С. 61–67.

5. Плакіда В. Управління державною власністю: світовий досвід та реалії України : монографія. Донецьк : НАН України, 2010. 400 с.
6. Гудима Н. Принципи відкритості і прозорості в діяльності органів державного управління України: основи правового регулювання : монографія. Черкаси, 2011. 248 с.
7. Майстер А. Ефективне управління державними корпоративними правами в Україні: проблеми та шляхи вирішення. *Ринок цінних паперів України*. 2014. № 1–2. С. 47–54.
8. Мельниченко О. Деякі аспекти управління корпоративними правами у державному управлінні. *Актуальні проблеми державного управління*. 2012. № 2. С. 245–252.
9. Шкільняк М. Теоретичні засади формування системи управління державною власністю. *Галицький економічний вісник*. 2011. № 2. С. 45–50.
10. Куц Г. Управление: системный и ситуационный анализ управленческих функций : в 2 т. / пер. с англ. ; общ. ред. Д. Гвишиани. Москва : Прогресс, 2017. Т. 1. 497 с.
11. Енциклопедія державного управління : у 8 т. / наук.-ред. колегія : Ю. Ковбасюк (гол.) та ін. Київ : НАДУ, 2011. Т. 3 : Історія державного управління. 787 с.
12. Коваленко О. Державне управління в процесі соціалізації суспільного відтворення. *Держава та регіони. Серія «Державне управління»*. 2013. № 2. С. 71–75.

References:

1. Stetsenko, S. (2013). Ekonomichna bezpeka: sutnist i struktura [Economic security: essence and structure]. *Investytsii: praktyka ta dosvid*, no. 24, pp. 104–106 [in Ukrainian].
2. Akimova, L. (2015). Teoretychni osnovy derzhavnoho upravlinnia rozvytkom natsionalnoi bezpeky [Theoretical bases of state management of national security development]. *Derzhavne upravlinnia: udoskonalennia ta rozvytok*, no. 5. Retrieved from: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=l&z=1210> [in Ukrainian].
3. Parubchak, I. (2013). Osnovni aspekty suchasnykh suspilno-politychnykh ta upravlinskykh vidnosyn u systemi mizhnarodnoho spivrobotnytstva [Basic aspects of contemporary socio-political and managerial relations in the system of international cooperation]. *Visnyk Akademii mytnoi sluzhby Ukrainy. Seriya "Derzhavne upravlinnia"*, issue 1(8), pp. 170–177 [in Ukrainian].
4. Kravchuk, O. (2012). Osnovni pryntsyipy upravlinnia mainom derzhavnoi vlasnosti [Basic principles of managing state property]. *Biuletен Ministerstva yustytysii Ukrainy*, no. 10, pp. 61–67 [in Ukrainian].
5. Plakida, V. (2010). Upravlinnia derzhavnoiu vlasnistiu: svitovy dosvid ta realii Ukrainy: monohrafiia [State property management: world experience and realities of Ukraine: monograph]. Donetsk: NAN Ukrainy [in Ukrainian].
6. Hudyma, N. (2011). Pryntsyipy vidkrytosti i prozorosti v diialnosti orhaniv derzhavnoho upravlinnia Ukrainy: osnovy pravovoho rehuliuвання: monohrafiia [Principles of openness and transparency in the activity of public administration of Ukraine: basics of legal regulation: monograph]. Cherkasy [in Ukrainian].
7. Maister, A. (2014). Efektyvne upravlinnia derzhavnymy korporatyvnymy pravamy v Ukraini: problemy ta shliakhy vyrishennia [Effective management of state corporate rights in Ukraine: problems and solutions]. *Rynok tsinnykh paperiv Ukrainy*, no. 1–2, pp. 47–54 [in Ukrainian].
8. Melnychenko, O. (2012). Deiaki aspekty upravlinnia korporatyvnymy pravamy u derzhavnomu upravlinni [Some aspects of corporate rights management in public administration]. *Aktualni problemy derzhavnoho upravlinnia*, no. 2, pp. 245–252 [in Ukrainian].
9. Shkilniak, M. (2011). Teoretychni zasady formuvannia systemy upravlinnia derzhavnoiu vlasnistiu [Theoretical bases of formation of the state property management system]. *Halyskyi ekonomichnyi visnyk*, no. 2, pp. 45–50 [in Ukrainian].

10. Kuts, G. (2017). Upravlenie: sistemnyy i situatsionnyy analiz upravlencheskikh funktsiy: v 2 tomakh [Management: a systematic and situational analysis of managerial functions: in 2 vol.], transl. from English, vol. 1. Moscow: Progress [in Russian].

11. Kovbasiuk, Yu. (ed.) (2011). Entsyklopediia derzhavnoho upravlinnia: u 8 tomakh [Encyclopedia of public administration: in 8 vol.], vol. 3: Istoriiia derzhavnoho upravlinnia [History of public administration]. Kyiv: NADU [in Ukrainian].

12. Kovalenko, O. (2013). Derzhavne upravlinnia v protsesi sotsializatsii suspilnoho vidtvorennia [Public administration in the process of socialization of social reproduction]. *Derzhava ta rehiony. Seriia "Derzhavne upravlinnia"*, no. 2, pp. 71–75 [in Ukrainian].